

MUSTIA JOUTSENEA ETSIMÄSSÄ

Pasi Karppanen

Keväällä 2012 eduskunnan tulevaisuusvaliokunta julisti kaikille avoimen kirjoituskilpailun otsikolla *Mustat joutsenet*. Kilpailun sadosta kootun kirjan julkistamistilaisuus järjestettiin eduskunnassa toukokuussa. Muiden tahojen ohella kisan tuomaristossa oli edustettuna myös TSFS.

Mikä ihmeen musta joutsen?

”Musta joutsen” (*black swan*) on tulevaisuudentutkimuksessa käytettävä termi, jolla tarkoitetaan harvinaista, yllättävää ja ennakoimatonta tapahtumaa, jolla on merkittävät vaikutukset yhteiskuntaan ja maailmaan. Esimerkkejä mustista joutsenista ovat muun muassa matkapuhelinten yleistyminen, tietoverkko, 9/11-iskut ja niin edelleen.

Musta joutsen -termi yleistyi kiistellyn taloustieteilijä **Nassim Talebin** aiheesta kirjoittaman kirjan myötä. Termin taustalla on tarina siitä, että pitkään luultiin maailmassa olevan vain valkoisia joutsenia, ennen kuin löytöretket osoittivat tämän luulon vääräksi. Musta sanana ei viittaa käsitteen yhteydessä negatiivisuuteen, vaan kriteerinä on muutoksen ennakoinnattomuus.

Tieteiskirjallisuudella ja tulevaisuudentutkimuksella tieteenä on yhteytensä mutta myös eronsa. Siinä missä ensiksi mainittu pyrkii luomaan kaunokirjallisuutta, jonka pohjana on mahdollisilla tulevaisuuksilla spekulointi, jälkimmäinen pyrkii rakentamaan erilaisia skenaarioita, joihin kehitys saattaisi tietyistä tilanteista johtaa.

Näitä skenaarioita avuksi käyttäen on mahdollista vaikuttaa siihen, millaiseksi tulevaisuus muodostuu. Tulevaisuudentutkimuksessa voikin sanoa

olevan kyse tavallaan, ei tulevaisuuden ennustamisesta tai edes ennakoinnista, vaan jopa tulevaisuuden rakentamisesta. Mustien joutsenten tapaiset käänneet muodostavat kuitenkin tälle haasteen, sillä ne ovat tekijöitä, joiden vaikutusta kukaan ei niiden tapahtuma-aikaan kykene ennakoimaan.

Energiapulaa, rikollisjengejä ja idän jättiläinen

Tulevaisuusvaliokunnan järjestämän kilpailun avulla haluttiin kartoittaa, onko olemassa sellaisia mustia joutsenia, jotka ovat vasta piilevinä kansan syissä riveissä. Tästä syystä kilpailu julistettiin kaikille avoimeksi. Määräaikaan mennessä kisaan lähetettiin 144 kirjoitusta, jotka käsittelivät muun muassa luonnonkatastrofeja, terroritekoja, talouden mullistuksia ja teknologian läpimurtoja.

Kilpailun tuomariston muodostivat tulevaisuusvaliokunnan puheenjohtaja, kansanedustaja **Päivi Lipponen**, valiokuntaneuvos **Paula Tiihonen**, kustannuspäällikkö **Hannu Harju** Tammesta, kirjailijat **Risto Isomäki** ja **Maarit Verronen**, tutkimus- ja kehittämisojohtaja **Jyrki Kasvi** TIEKE ry:stä, professori **Sirkka Heinonen** Tulevaisuudentutkimuksen seura ry:stä, tutkija **Irma Hirsjärvi** Suomen tieteis- ja fantasiakirjoittajat ry:stä sekä allekirjoittanut TSFS:n edustajana.

Monellakin tapaa mielenkiintoisen tuomarointiprosessin päätteeksi raati päätyi nostamaan palkintosijoille neljä tekstiä. Ensimmäisen palkinnon sai **Terhi Raumonen** tekstillään ***Koska meille tulee valot*** ja toisen palkinnon **Milla Pyy** novellillaan ***Kuoleman enkeli***. Kolmas palkinto päätettiin jakaa **Jukka Sipilän** novellin ***Savipeltojen China Town*** ja **Sinipetra Paatolan** novellin ***Lohikäärme tuhka-meressä*** kesken.

Raumosen voittajateksti on muutaman sukupolven päähän tulevaisuuteen sijoittuva, viiltävän ironinen kuvaus, jossa Suomen hallituksen edustajat joutuvat matkustamaan hattu kourassa Afrikkaan hakemaan apua sähköpulaansa. Pyy:n novelli puolestaan on kirjallisesti hallittu, rankka kuvaus rikollisorganisaatioiden hallussaan pitämästä maailmasta. Sipilän ja Paatolan tekstit käsittelevät kummatkin Aasian nousua maailman talousmahdiksi, mutta hyvin erilaisista näkökulmista.

Suunnitelmana oli alusta asti koota tekstit Tammen toimesta eduskunnan juhlakirjaksi. Kirjaan otettiin mukaan neljä palkittua tekstiä ja kuusitoista muuten ansiokasta kisatekstiä. Kirja sisältää lisäksi raadin jäsenten artikkeleja mustista joutsenista, tulevaisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta ja analysejä kilpailuun lähetetyistä kirjoituksista. Oma artikkelini käsitteli sitä, miten kilpailuprosessi erosi

tyypillisestä sf/f-kirjoituskilpailusta, ja missä määrin sillä oli yhtäläisyyksiä niiden kanssa. Tällä hetkellä suunnitelmassa on tehdä juhlakirjasta myös englanninkielinen versio.

Odota aina odottamatonta

Mustat joutsenet – Mikä muuttaa maailmaa seuraavaksi? -kirjan julkistamistilaisuus järjestettiin 22.5. eduskunnan pääarakennuksen auditoriossa. Palkintojenjako oli seurattavissa myös suorana lähetystenä internetissä.

Tilaisuus käynnistyi tulevaisuusvaliokunnan puheenjohtaja Päivi Lipposen avaussanoilla, joissa hän valotti lyhyesti kilpailun tavoitteita ja toteutusta. Kilpailun idea syntyi Lipposen mukaan Jyrki Kasvin mainittua hänelle, että ”ymmärtääkseen tulevaisuutta on luettava science fictionia”.

Professori Sirkka Heinonen valotti mustan joutsenen käsitettä tutkimuksen kannalta. Puhuttaessa mustista joutsenista on kyse ennen kaikkea ennakoimattoman ennakoinnista. Mustissa joutsenissa ei ole kyse todennäköisyyksistä, vaan oikeastaan päinvastoin; ne on nähtävissä epävarmuustekijöiden tihentyminä.

Dosentti ja erikoistutkija **Toni Ahlqvist** Teknologian tutkimuskeskus VTT:stä käsitteli omassa pu-

heenvuorossaan mustien joutsenten käyttöä teknologian ennakoinnissa sekä termien heikko signaali, villi kortti ja musta joutsen välisiä eroja.

Syntynyt aineisto kiinnostaa VTT:tä ja Ahlqvist kertoi esityksessään tutkimuskeskuksen pyytäneen lupaa tekstien käyttöön tutkimuksessa. Ahlqvistin mukaan novellit sisältävät aiheesta laajan ja homogeneisen aineiston, jollaista tutkijoiden käyttöön tulee harvoin.

Kisan sato

Risto Isomäki esitti tilaisuudessa puheenvuoron raadin edustajana. Hän kävi esityksessään läpi kisa-tekstien teemoja, joita olivat muun muassa juuri Aasian nousu ja erilaiset tekniset innovaatiot.

Isomäki kiinnitti niin ikään huomiota samaan seikkaan kuin itsekin omassa artikkelissani. Läheskään aina idea ja kyky sen onnistuneeseen käsittelyyn eivät kohdanneet. Tekstit, joissa oli hyvä musta joutsen, kompastuivat liiankin usein kömpelöön tai naiiviin käsittelyyn. Toisaalta teksteissä, jotka olivat kaunokirjallisesti tasapainoisia, oli usein hyvin ennalta-arvattava idea tai heikko musta joutsen.

Kilpailun voittaja kertoi omassa puheenvuorossaan epäilevänsä oman tekstinsä olevan tylsä verrattuna moniin muihin, kisateksteissä olleisiin ideoihin, joista aiemmissa puheenvuoroissa oli annettu esimerkkejä.

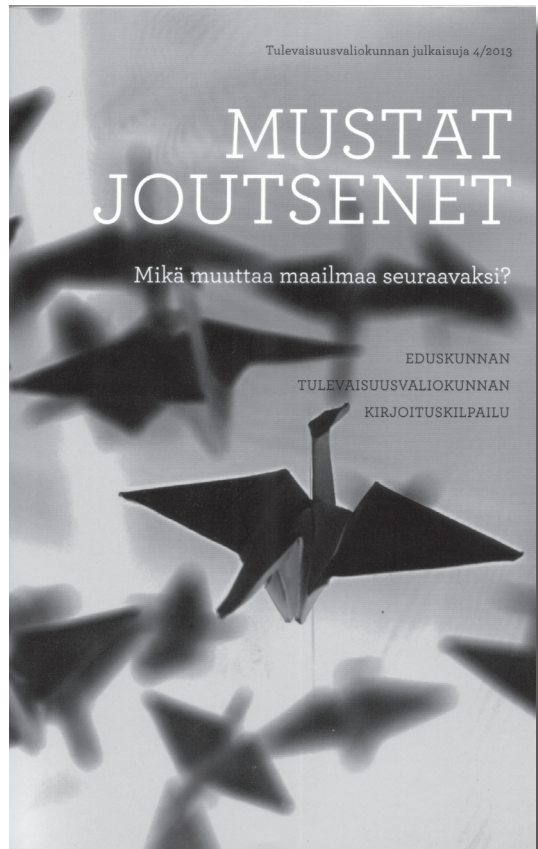
Raunonen kertoi, että hänen tekstinsä ytimessä oli oikeudenmukaisuus. Kehitysavun leikkaaminen saattaa tuntua nopeasti ajatellen hyväksyttävältä huonossa taloudellisessa tilanteessa, mutta kuinka korkea oman elintasomme on oltava, että katsomme voivamme auttaa huonommassa tilanteessa olevia?

Lyhyen puheenvuoron esitti myös tekstit kokoelmaksi toimittaneen Tammen edustaja, kustannuspäällikkö Hannu Harju. Vaikka teksteissä oli hänen mukaansa hiomattomuutta, ne onnistuivat välittämään sellaisia visioita ja pelkoja tulevaisuudesta, joita jokin kaunokirjallisesti hiotumpi teksti ei.

Uusi uljas maailma?

Tilaisuuden loppuksi kuultiin vielä kaksi puheenvuoroa. Jyrki Kasvi nosti omassaan esille esille ennen kaikkea teknologian ja sen kehittymisen nopeuden. Hän mainitsi kirjoittamansa scifinovellin *Ihan kuin eri ihminen*, josta Kasvin mukaan tuli todellisuutta nopeammin kuin hän olisi tarinaa kirjoittaessaan osannut aavistaa.

Kasvi mainitsi, että monesti tiedemiehet eivät uskalla ammatillisen uskottavuuden ja tutkimusmää-

rärahojen menettämisen pelossa julkaista hurjimpia visioitaan tieteellisissä artikkeleissa, vaan käyttävät niitä rakennuspalikoina scifiä kirjoittaessaan ja osuvat näin joskus pelottavan lähelle toteutunutta tulevaisuutta.

Teknologia loikkii niin ikään eteenpäin melkoista kyytiä. Sitä, mitä ihminen aivoillaan näkee, on vastikään onnistuttu tallentamaan. Kuvanlaatu ei ole vielä kummoinen, ja sen luomiseen tarvitaan omakotitalon kokoinen laitteisto. Kasvin mukaan kannattaa kuitenkin muistaa, minkä kokoisia matkapuhelimet olivat vielä pari vuosikymmentä sitten.

Tulevaisuusvaliokunnan varapuheenjohtaja **Oras Tynkkynen** puolestaan valotti aihetta todennäköisyyksien ja yhteiskunnallisten rakenteiden valossa. Läheskään aina mustat joutsenet eivät ole olleet mustia joutsenia. Toisin sanoen se, mitä saatetaan pitää tapahtuessaan yllättävänä, ei todellisuudessa ole ollut sitä, vaan monesti enteet tulevasta ovat olleet nähtävissä jo pitkään.

Islannin pankkikriisistä tiedettiin jo ennalta, sillä varoitusmerkit olivat ilmassa. Asialle ei kuitenkaan tehty mitään, sillä kuten Tynkkynen kertoi islanti-

laisten kollegojensa todenneen, ”kukaan ei halunnut pilata hyviä bileitä”. Kukaan ei toisin sanoen halua olla negatiivisuuden lietoja siinä vaiheessa, kun kaikki menee vielä hyvin.

Tynkkysen mukaan mustia joutsenia löytääkseen ja tulevaisuutta ennakkoluulottomasti tarkastellakseen olisi unohdettava todennäköisyys. Historia on täynnä yllättäviä tapahtumia, jotka ovat olleet kaikkea muuta kuin todennäköisiä.

Fukushiman onnettomuuden jälkeen yhdeksi sen syyksi todettiin ennakoimattomuus ja se, että turvallisuuslaskelmat perustuvat aina todennäköisyyksiin. Todennäköisyys sille, mitä Fukushimassa sattui – kolmen yhtäaikaisen onnettomuuden osuminen samaan aikaan – oli Tynkkysen mukaan tähtitieteellisen pieni. Tämä ei estänyt onnettomuutta tapahtumasta.

Kriittisiä äänenpainoja

Myös paikalla ollut yleisö otti tilaisuuden kuluessa osaa keskusteluun vilkkaasti, joidenkin puhujien makuun ehkä liiankin vilkkaasti. Puheenvuoroissa

tuotiin esille niin epäily koko tulevaisuudentutkimuksen mahdottomuudesta kuin keskittyminen tekniikkaan ihmisen kustannuksella.

Kriittisen puheenvuoron kokoelman tasosta ja siihen otettujen tekstien visioista esitti vanhaksi sciffaniksi tunnustautunut kansanedustaja **Pertti Virtanen**. Hän vertasi kokoelmaa **Ray Bradburyn** ja **Isaac Asimovin** töihin, ja esitti epäilyn, oliko tuomaristo mahdollisesti karsinut tieteiskirjallisesti laadukkaamman materiaalin kirjan ulkopuolelle. Näin onnellisesti asia ei valitettavasti ollut.

Virtasella on pointti, sillä scifinä teoksen tekstit eivät ole kovinkaan teräviä tai hätkähdyttäviä. Kuten puhujana ollut Tynkkynen kuitenkin totesi, Suomi on pieni kielialue. Lisäksi on muistettava että kisaan ei ottanut osaa Suomen sf/f-kirjoittajien terävin kärki.

Tiedotustilaisuuden mielenkiintoisin anti olikin Isomäen ehdotus, jonka mukaan voisi harkita Mustat joutsenet -kilpailun tekemistä perinteeksi. Jos kisa järjestettäisiin esimerkiksi kolmen tai neljän vuoden välein, sana siitä ehtisi levitä ja kirjoittajat voisivat kehittää ideoitaan pidemmälle.

KIRJOITA KOSMOS

Opas spekulatiivisen fiktion kirjoittamiseen

Onko uusia ideoita olemassa? Kuinka ympäristökuvaus muutetaan toiminnaksi? Miten kliseitä kierrätetään toimiviksi ratkaisuuksi?

Kirjoita kosmos johdattaa lukijansa tieteis- ja fantasiakirjoittamisen erityispiirteisiin. Opas tarjoaa vinkkejä ja pohdittavaa niin kokeneille kirjoittajille kuin vasta-alkajille.

Osta omasi Terrakodilta tai tilaa osoitteesta <http://tieteiskirjoittajat.net>.

140 sivua
Hinta: 14 €

